

Lectura i públic lector a les Biblioteques Populars (1924-1936)

TERESA MAÑÀ*

Resum: Anàlisi de l'impacte social i cultural de les Biblioteques Populars en el període comprès entre 1924 i 1936. A partir de les dades de l'Anuari de les biblioteques populars, s'estudien els serveis que ofereixen aquestes biblioteques, els hàbits de lectura del públic i la tipologia dels seus usuaris.

1. Introducció

L'objectiu d'aquest article és mostrar la incidència social i cultural de les Biblioteques Populars durant el període 1924-1936 a través de les memòries anuals presentades per les directores de les biblioteques i recollides en els anuaris d'aquesta institució. El Servei de Biblioteques Populars fou creat el 1915 per la Mancomunitat de Catalunya, concretament pel Consell d'Investigació Pedagògica que presidia Eugeni d'Ors, i dirigit, des d'aleshores fins al 1939, per Jordi Rubió i Balaguer. El 1918, amb la primera promoció de l'Escola de Bibliotecàries, creada el 1915 per garantir la correcta formació del personal tècnic, s'obrien les primeres biblioteques. El projecte de les Biblioteques Populars¹ tenia com a finalitat la difusió de la cultura a tots aquells que no hi tenien fàcil accés, tant les classes més populars, sense massa preparació o coneixements intel·lectuals, als quals s'havia d'oferir llibres de divulgació, llibres pràctics i les obres cabdals de la literatura, com el públic de nivell cultural més elevat al qual s'havia de proporcionar el material adequat als seus estudis. La vida d'aquestes biblioteques es veié afectada pels esdeveniments polítics d'abans i després de la Guerra, però en el període que tractem ara (1924-1936) mantingueren –excepte, en el període de la Dictadura, les de fora de la província de Barcelona– la mateixa direcció

* Escola Universitària "Jordi Rubió i Balaguer" de Biblioteconomia i Documentació.

1. El projecte es troba reproduït al primer número de l'*Anuari de les Biblioteques Populars* (1922): 44-57.

i, per tant, una gran cohesió interna que es manifesta en un avenç continu i progressiu, any rera any.

Els anuaris de les Biblioteques Populars es van iniciar l'any 1922 i encara es publiquen actualment tot i haver sofert diverses modificacions de contingut, de titularitat i de llengua al llarg dels anys. El primer anuari de 1922 inclou totes les Biblioteques Populars depenents de la Direcció Tècnica de Biblioteques Populars que s'havien inaugurat des de l'any 1918: Valls, Sallent, Olot, les Borges, Canet, El Vendrell, Pineda i Figueres. A partir de l'any 1923, als anuaris s'inclouen, a més, les biblioteques especialitzades que també depenen de la Mancomunitat.² La titularitat de les biblioteques durant els anys de la Dictadura de Primo de Rivera (1924-1930) passa a mans de la Diputació Provincial de Barcelona, per la qual cosa els anuaris només publiquen les memòries de les biblioteques d'aquesta província: Sallent, Canet i Pineda. A partir de 1931, altre cop sota una direcció única dins de la Generalitat, s'hi contemplen totes les biblioteques de totes les províncies. La llengua de redacció dels anuaris, un element poc significatiu per al resultat del treball, és conseqüència evident de la situació política: els anuaris de 1922-1923 estan escrits en català, de 1924 al 1928 en castellà i del 1929 al 1935 altre cop en català.³

Les informacions contingudes en els anuaris són irregulars, tant pel que fa al mètode de selecció de les dades com a la quantitat. La presentació sempre segueix la mateixa distribució: dades estadístiques de la biblioteca i memòria de la directora. La part dedicada a les xifres és rigorosa i homogènia en tots els casos: dades de lectors, de préstec, de llibres, augments anuals... amb gràfics que en faciliten la comprensió. La nostra aproximació, però, s'ha basat en les memòries de les bibliotecàries; per a aquest petit memoràndum no existien unes pautes metodològiques concretes i, per tant, les dades que en podem extreure no constitueixen un tot complet i coherent: en alguns casos, les bibliotecàries recullen tots els actes realitzats a les seves biblioteques; en altres només esmenten que, com és costum, n'han fet; en algunes s'estudien les lectures predilectes dels lectors, en d'altres es fa un comentari sobre la tipologia del públic... De totes aquestes informacions, hem estudiat amb més detall les que fan referència a les lectures i als usuaris, perquè els considerem dos elements representatius de l'abast cultural i social que les biblioteques van tenir al llarg d'aquells anys. Prèviament, però, repassem aspectes propis del servei i del seu funcionament (horaris, préstec, activitats i publicacions) que hem considerat interessants de mostrar.

2. Biblioteques de: Escola Superior d'Agricultura, Consell de Pedagogia, Escola Superior de Bibliotecàries, Escola del Treball, Institut de Química Aplicada, Institut d'Electricitat i Mecànica Aplicades, Escola d'Alts Estudis Comercials i Escola d'Indústries Tèxtils.

3. Els anuaris porten sempre la data de l'any que recullen, no la data de l'any en què s'editen. Per aquest motiu, l'anuari de 1929, publicat ja a l'any 1930, està escrit en llengua catalana, tot i que curiosament, conserva el títol i la portada en castellà.

2. Els serveis de les Biblioteques Populars

La funció social que el projecte de les Biblioteques Populars atorgava a aquesta institució es reflectia a la pràctica en una amplitud d'horari que permetia fer ús de la biblioteca matí i tarda dels dies feiners i també els diumenges al matí.⁴ Els dies de festa eren reduïts: les estadístiques de dies d'obertura oscil·len entre els 330 i 350 dies treballats.

L'horari concret de cada biblioteca no consta en els anuaris, però a les memòries es recull l'abundant presència de nens al matí, a partir de les dotze, hora en què sortien d'escola, fins a la una, hora de tancar; i l'assistència de públic adult cap a última hora del vespre, entre 7 i 9. L'horari de les conferències i dels actes també s'aconsella que sigui cap al tard, a les 9 o a les 10 de la nit! L'horari es modificava en funció de les necessitats del públic:

“Avançem d'una hora la sessió del vespre. Obrim de cinc a vuit en lloc de sis a nou, com es venia fent d'anys. Llavors l'horari estava d'acord amb la jornada de treball establerta en tallers i fàbriques. L'actual horari també està més en consonància amb la jornada de treball actual, establerta en torns, ...” (Sallent, 1933, p.35)

Per tal de facilitar la difusió del llibre, les biblioteques eren de lliure accés: això suposava una gran novetat ja que era habitual que els llibres es trobessin col·locats en armaris de portes reixades o de vidre.

Poc temps després de la seva inauguració, les biblioteques organitzaren el servei de préstec gratuït, tant per a adults com per a nens: només en el cas que el llibre es perdés o deteriorés calia pagar. Per tenir dret al préstec, als adults se'ls requeria un aval –suprimit l'any 1931– i als nens, que només podien gaudir del servei a partir dels dotze anys, una conformitat dels pares. La demanda de préstec per part dels nens era tan alta i insistent que alguna Biblioteca comenta que ha avançat l'edat permesa per al préstec a deu anys (Granollers, 1930). La demanda també fa que s'alteri el reglament que només permetia deixar llibres durant una setmana i un exemplar: en algunes biblioteques, es decideixen deixar llibres durant 15 dies (Olot, 1923) o deixar dos llibres a la vegada mentre no siguin tots dos de literatura (Canet, 1923). L'afluència de públic en diumenge és tanta que alguna biblioteca decideix restringir el préstec als nens aquest dia i fer-lo només als adults (Sallent, 1924).⁵

4. Encara que el 1931 es decretés l'obligatorietat del descans dominical, les biblioteques, enteses com un servei públic, es mantenien obertes.

5. El préstec de llibres es feia extensiu més enllà del nucli urbà de la biblioteca a través dels "lots circulants". Aquest servei instaurat a partir de 1932 consistia a prestar a una altra localitat, que per la quantitat d'habitants quedava fora d'una possible biblioteca, un lot de llibres de la biblioteca més propera. Aquest lot era sol·licitat per l'ajuntament de la localitat i dipositat a l'escola a cura del mestre. Era compost per una trentena de llibres de totes les matèries deixats

Per tal de donar major difusió a la biblioteca i al seu fons, les biblioteques organitzaven tota mena d'activitats –conferències, cursos– en alguns casos impulsades per la mateixa biblioteca i en d'altres com a seu d'altres entitats. Al llarg dels anuaris d'aquests anys es pot observar una gran activitat de difusió cultural, ja fos de cursos de formació permanent per a diferents camps professionals o conferències, presentacions, concerts, en molts casos a càrrec d'intel·lectuals de reconegut prestigi (P. Fabra, C. Riba, J.M. de Sagarra, J.V. Foix...) cosa que demostra la importància que s'atorgava al públic de les Biblioteques Populars. A més d'aquests actes, les Biblioteques difonien el seu fons amb la publicació de les guies de lectura que encara s'elaboren actualment. Aquestes publicacions, la llista de les quals es troba recollida anualment a l'anuari corresponent, s'iniciaren el 1923. La temàtica de les "guies" és tan diversa com diversos són els interessos dels lectors: ciències aplicades, biografies, dret i política, economia domèstica, literatura, noves adquisicions...

3. Llengua i preferències de lectura

La col·lecció de llibres existents a les biblioteques s'iniciava amb un fons d'obres –entre 1000 i 1500– de totes les matèries, en català, castellà i també francès i s'incrementava anualment en funció dels pressupostos i de la categoria de la biblioteca.

La llengua dels documents és un element important en l'avaluació de l'aportació cultural de les Biblioteques Populars; resulta difícil d'obtenir-ne dades a partir dels anuaris ja que aquesta informació es troba als llibres de registre de les pròpies biblioteques. En canvi, sí que podem esbrinar, a partir de les memòries, la llengua en què llegien els usuaris: no podem saber quants llibres en català hi havia, però sí quants llibres en català llegien. Donat que aquesta segona dada ens semblava poc pertinent si no es podia comparar amb les dades lingüístiques dels fons hem utilitzat informacions extremes d'un estudi inèdit sobre la quantitat de llibres en català a quatre biblioteques de la província de Barcelona (Sallent, Canet, Pineda i Granollers) que amablement ens ha deixat consultar la doctora Assumpció Estivill.⁶

Segons aquest estudi citat, fins a l'any 1924, la proporció de llibres en català suma un 32%, en castellà un 52% i el 16% restant correspon a llibres en altres llengües. Dins d'aquests totals, els llibres de literatura eren els més

en préstec d'un a tres mesos. Aquest servei de préstec representa una innovació i una extensió de les possibilitats de lectura.

6. Estivill, Assumpció. «El fet cultural català a les Biblioteques Populars (1918-1979).» 1980. Exemplar mecanografiat.

abundants: 33% del fons total, amb un 13% en català enfront del 12% en castellà i el 8% de llengua estrangera.

El període de la Dictadura no influeix en la llengua de les adquisicions: es manté un percentatge de llibres en català aproximat al 30% com en el període d'abans del 1924. La literatura continua mantenint el percentatge més alt de tot el fons: un 28%, amb un de 13% en català –originals i traduccions a aquesta llengua–, un 13% en castellà i un 2% d'obres estrangeres. En canvi, la llengua d'administració i gestió de les biblioteques passà a ser el castellà, des de les memòries dels anuaris, com hem fet observar a la introducció, fins als materials tècnics interns (catàlegs, impresos...) o les comunicacions externes (invitacions, anuncis...).

Durant els anys de la República, els fons de llibres en català i castellà tendeixen a igualar-se, al voltant del 50% per a cada llengua i en la matèria de literatura (35%) els llibres en català sobrepassen (22%) als de llibres en castellà (11%). Els llibres estrangers es mantenen en un 2%. Durant aquest període, a la intenció catalanitzadora de la institució de les Biblioteques Populars, s'hi afegeix una major abundància d'edició en català, que permet adquirir obres en aquesta llengua en quantitat superior als altres períodes anteriors, en què constatem contínues demandes per part de les bibliotecàries:

“En la literatura catalana i castellana és on trobem a mancar més obres, principalment d'autors moderns” (Sallent, 1923, p.30)

“Es curiós que els del poble troben a mancar autors catalans, i la majoria de la colònia estiuejadora, autors castellans moderns. Així crec que, almenys a l'estiu, la Biblioteca necessitaria un lot important de novel·les escollides en català i castellà” (Canet, 1922, p.22)

La insuficiència de fons també es nota en els llibres per a infants:

“També demanen molt rondalles catalanes, perquè encara que en tenim algunes, no són suficients pel nombre de lectors que s'hi interessen. La secció castellana està ben servida, però els menuts donen preferència als llibres catalans, segurament perquè no entenen els altres prou bé” (Canet, 1923, p.45)

Així i tot, la lectura en català no abunda :

“obras extrangeras en lengua original tenemos poquísimas, pero ni éstas son leídas, pues el público prefiere obras escritas en castellano o traducidas a éste. En catalán también se lee, pero menos” (Granollers, 1928)

“[els nens] llegeixen indistintament llibres catalans i castellans. Ben al revés dels adults tortosins, que no volen inclinar-se de cap manera a

la lectura catalana (...) Tampoc no hem reeixit en les traduccions en català; ens diuen que no saben llegir-lo, que no l'entenen..." (Tortosa, 1933, p.262)

"Sovint topem amb dificultats perquè llegeixin en català. Diuen generalment que no l'entenen, i és de comprendre: car el català que aquí es parla és molt diferent del que troben escrit" (Uldecona, 1934, p.197)

La lectura de literatura en català té uns índexs baixos –màxim el 33%– en comparació al castellà⁷ si observem les dades extretes de les llistes de llibres més llegits que algunes biblioteques afegeixen a les seves memòries:

– Granollers, 1928, p.102-103: en els llibres infantils dóna 62 títols de literatura i només 15 (24%) són en català, amb un domini dels originals sobre les traduccions: 12 títols són d'autors catalans (Folch i Torres, Serra i Boldú,⁸ Caseponce, Anglada, Bonfill)

– Manresa, 1929, p.141-143: sobre els 77 llibres més llegits, només 16 (21%) són en català però, en canvi, d'aquests, 13 són d'autors catalans (Guimerà, Maragall, Roig i Raventós, Rusiñol, Vayreda, Verdaguer)

– Calella, 1932, p.285-286: entre els 22 autors més llegits, només 2 són catalans (Roig i Raventós, Soldevila)

– Granollers, 1933, p.178-185: dels llibres nous dóna la llista dels que més han interessat als lectors i de 29 títols no n'hi ha ni un de ficció en català. En un buidat de títols que fa de set dels més bons lectors, n'hi ha quatre que no han llegit ni un llibre de literatura en català

– Vic, 1933, p.238-241: de les 62 novel·les que han estat més llegides, només 21 (33%) són en català i, d'aquestes, només 9 (14%) són d'autors catalans (Bertrana, Capdevila, Eimeric, Jordana, Roig i Raventós, Soldevila).

– Figueres, 1933, p.152-155: en les lectures de nens és similar. De 76 títols citats com a més llegits només 16 (21%) són en català. Hi ha menys producció ja que la mateixa bibliotecària diu: "Sovintegen les demandes d'obres d'aquest caire [aventures] en català, però no en posseïm"

– Vic, 1935, p.208-209: de 89 títols més llegits, 23 (25%) són en català i majoritàriament d'autors catalans (Bertrana, Capdevila, Llor, Monserdà, Puig i Ferrater, Roig i Raventós, Soldevila)

7. Els llibres en llengües estrangeres no apareixen mai en les llistes de més llegits.

8. Comptabilitzem com originals catalans els reculls de rondalles populars catalanes encara que no siguin pròpiament obra de creació.

Hi ha, però, alguns casos en què s'observa un canvi de quantitat favorable al català encara que les bibliotecàries no fan cap comentari al respecte:

– Vic, 1932, p.269-270: dels 55 títols més llegits, 22 (40%) són en català, bàsicament traduccions en col·leccions de novel·la rosa com "Biblioteca Neus" i "Col·lecció Princesa". Els títols d'autors catalans són 10 (Bertrana, Capdevila, Eimeric, Llor, Oller, Roig i Raventós)

– Sallent, 1934, p.34. De les 38 obres citades com preferides pels lectors infantils, és a dir, les més llegides en l'apartat de literatura, 21 són en català (55%) i, d'aquestes, 6 són d'autors catalans (Anglada, Folch i Torres, rondalles de Serra i Boldú)

– Valls, 1934, p.12-13: cita 63 obres de Literatura, de les quals 23 (36%) són en català i, d'aquestes, 18 són d'autors catalans (Monserdà, Pin i Soler, Puig i Ferrater, Roig i Raventós, Ruyra, Soldevila, Costa i Llobera, Maragall, Iglesias, Verdaguer, Rusiñol, Carner)

– Canet, 1935, p.83-89: en la secció de nens es relacionen 87 títols més llegits, dels quals 31 (35%) són en català i la majoria –27– d'autors catalans

A més d'aquestes dades sobre la llengua en què es llegia, presentades en els anuaris d'una manera poc sistemàtica però sovintejada, trobem informació sobre les preferències dels lectors. Tot i que les dades són parcials –escullen només uns quants lectors–, es troben disseminades al llarg de diferents memòries –no presenten aquest estudi cada any– i tampoc són comparables –no ho fan totes les biblioteques– creiem que algunes observacions poden servir d'exemple.⁹

La literatura, i en concret la novel·la, és sempre la matèria més demanada:

"les novel·les, particularment les de costums, i les obres de teatre, són els gèneres literaris més sol·licitats" (Canet, 1923)

"las novelas han circulado por todo el público del préstamo, dándose este año la particularidad de que los hombres se han aficionado también a leerlas, pero no por esto han abandonado los libros de estudio" (Sallent, 1926, p.24)

9. Una mostra de la varietat de criteris que plana sobre les observacions de les lectures del públic el tenim a la memòria de la bibliotecària de Canet que, en l'estudi de "Los lectores y sus preferencias en literatura" (1927), exclou els llibres en català sense donar-ne cap raó, tot i que reconeix l'interès per aquesta matèria: "Las secciones que se llevan la preferencia ... son, como es natural, la de literatura catalana (cuyo estudio no entra en este trabajo) y la de literatura castellana" (p.66)

I això, fins i tot preocupa una mica, com es nota en la introducció a l'anuari del 1927:

“Uno de los problemas que más preocupa al personal que rige las Bibliotecas Populares es el que plantea la avidez inextinguible de buena parte de su público por la lectura de obras de imaginación. (...) Pero claro está que nuestras bibliotecas no pueden ni deben adquirir todo lo que el público pide en este ramo de libros. Una selección severa se impone, y es natural que en ella no siempre estaran representados todos los títulos solicitados por los lectores que se especializan en la lectura de novelas. Es posible que se quejen y aun que manifiesten su descontento, pero este resultado ni ha de sorprendernos ni descorazonarnos (...) y si se pierde un lector, tampoco ha de preocuparnos demasiado. Al fin y al cabo, no es una medida de cantidad, sino de calidad la que sirve de exponente a la eficacia de una biblioteca”.¹⁰

Pel que fa al teatre, més d'una biblioteca cita l'èxit de demanda de l'“Escena catalana” i d'obres d'aquest gènere:

“La mayoría [de mujeres] ha agotado ya las que dicen “novelas de amor”, y, en espera de otras, piden dramas de la «Escena Catalana» (Pineda, 1927, p.89)

“Altres llegidors són decidits partidaris de les obres teatrals. Contribueix en gran part a fomentar la lectura d'aquest gènere literari les freqüents representacions que se celebren a distintes societats recreatives i teatres de la localitat” (Valls, 1931, p.17)

A les llistes dels autors més demanats en llengua castellana hi trobem: Palacio Valdés, Martínez Sierra, Concha Espina, Pérez Galdós, Blasco Ibáñez, Pío Baroja, Pereda, Alarcón...

En llengua catalana són molt demanats Oller i Guimerà, acompanyats de Roig i Raventós, Monserdà de Macià, Iglesias, Rusiñol, Soldevila, Puig i Ferrater, Bertrana, Oller i Rabassa, Vayreda, Sagarra i Llor.

Les apreciacions depenen molt de les bibliotecàries, però sembla que la poesia té menys demanda:

“debo hacer notar un caso curioso, y es que nunca me han pedido una obra de Verdagner y muy pocas de Maragall” (Pineda, 1924, p.58)

10. En aquest fragment del davantal de l'anuari podem veure-hi matisat el caràcter de “d'obra d'educació social” que havien de dur a terme les biblioteques: que la gent llegeixi, però que llegeixi qualitat.

"...un poeta tan excels com Maragall, no arriba al poble; són poques les persones que m'han demanat obres seves, i encara aquestes persones pertanyien a certa categoria intel·lectual. He observat que la poesia catalana no crida gaire l'atenció" (Granollers, 1930, p.142)

Entre els estrangers, predomina un estol d'autors francesos d'entre els quals destaca en preferència Chantepleure; i Dostoievskij, i Tolstoi entre els autors russos a partir d'un cert moment:

"[de literaturas extranjeras] la que más ha llamado la atención, probablemente por los hechos políticos, es la literatura rusa" (Canet, 1927, p.66)

"tots els assumptes de Rússia desperten interès" (Manresa, 1930, p.154)

D'entre les col·leccions, se citen la "Bernat Metge" i "Els nostres clàssics". És simptomàtic com aquestes són lectures de públic masculí i de les lectures de les dones només se citen col·leccions de novel·les roses: "La novela rosa", "Col·lecció blava", "Colección Princesa", "Biblioteca Neus", "Biblioteca gentil"...

Les preferències de lectura del públic femení provoquen contínues reflexions de les bibliotecàries:¹¹

"Es de lamentar que en un pueblo sea tan notoria la diferencia entre la cultura del hombre y de la mujer. Aparte un reducido grupo de familias en las que se encuentran mujeres de una cultura bastante sólida, por regla general abunda muchísimo en los pueblos el tipo de mujer y jovencita ignorante, supersticiosa en extremo (...) Aparte honrosas excepciones de mujeres que alternan las ocupaciones propias de su sexo con la práctica de buenas lecturas, la mujer que vive en los pueblos no considera la instrucción como algo muy necesario ni siente el estímulo de adquirir una cultura igual o, cuando menos, semejante a la de los hombres que la rodean" (Sallent, 1927, p.35-36)

"[las mujeres] me dicen que quieren novelas que hablen de amor, que tengan muchas preguntas y respuestas" (Pineda, 1928, p.75)

"són gran nombre les lectores que només volen novel·les boniques, novel·les d'amor, que acabin en noces" (Granollers, 1930, p.128)

11. No hem d'oblidar que segons el "Projecte del Sistema de Biblioteques Populars", el personal tècnic havia de tenir una preparació molt completa i, pel fet de ser femení, "podria ser de primer ordre i ben triat". Per tant, aquests comentaris resulten del tot coherents amb la seva formació.

"las obras predilectas son las sentimentales, y más si se desarrollan en un ambiente de lujo y refinamiento. Así, el subtítulo "novela de costumbres aristocráticas" hace ... que se la lleven al instante" (Canet, 1927, p.65)¹²

Les revistes de modes i decoració són la lectura preferida de les senyores:

"las mujeres en general no leen otra cosa que las revistas de modas" (Pineda, 1924)

"Las revistas de modas son casi las únicas obras que atraen a la sala de lectura de la Biblioteca a este grupo de lectoras y se sirven del préstamo única y exclusivamente para leer novelas, y aun de éstas con preferencia las adaptadas a la pantalla (...) Para ellas no tiene ningún valor el que las obras que leen sean de buenos autores ni que estén bien escritas... pasan por alto el fondo moral o psicológico que puedan tener sus personajes, la época y costumbres... todo queda anulado para tomar realce a sus ojos nada más que la acción, el desenlace de la obra, su argumento, en una palabra, todo lo que podría sintetizarse en cuatro frases explicativas " (Sallent, 1927, p.39)

Davant aquest panorama les bibliotecàries confien que les noves generacions seran diferents:

"Hay ya muchas niñas que se sirven del préstamo, que discurren mucho mejor y leen más escogido que las mayores citadas anteriormente, y poseen ya un criterio razonable" (Sallent, 1927, p.40)

Les revistes són una manera d'atraure el públic a la biblioteca; per aquest motiu n'hi ha en abundància i algunes de més èxit, pels figurins i les il·lustracions, són en llengua estrangera: *Les ouvrages du jardin des modes, Vie a la campagne, Vogue, Françoise, Soyons pratiques, Ladie's home journal, Je sais tout, L'illustration, Homes and gardens, Vanity fair*. En català destaca *D'ací d'allà i Imatges*. I de les revistes de caire general citen *Mirador* i *Claror*. Els diaris rebuts només s'esmenten en el cas d'una biblioteca:

"El nombre de diaris rebuts durant l'any ha estat 7, llegits i rellegits amb igual interès, malgrat la seva diferent ideologia. Eren aquests: *El*

12. La lectura de novel·les roses no només era mal vista per les bibliotecàries per la seva poca qualitat sinó que algunes també hi tenien reserves morals: en parlar de l'èxit de la "Biblioteca gentil" s'especifica que és un tipus de col·lecció "por la que tienen preferencia hasta señoras casadas" (Canet, 1924).

deber, La veu de Catalunya, L'oncle Joan, La ciutat d'Olot, La publicitat, La tradició catalana i Acció ciutadana" (Olot, 1932, p.76)

El públic infantil constitueix una part important dels lectors de la biblioteca: a les estadístiques es pot veure com la quantitat d'infants iguala o supera la d'adults. Des de bon començament les biblioteques van acollir els nens i a totes les memòries s'hi fa referència, donada la seva importància i les seves particularitats. La preferència en les lectures infantils resulta més fàcil d'analitzar ja que la producció per a nens, tant en català com en castellà, era molt més reduïda. Se citen, com a més llegides, les obres de la "Colección Araluce" i l'enciclopèdia *Tesoro de la Juventud en castellà*, i, en català, Folch i Torres, rondalles i contes populars (Rondalles populars de V. Serra i Boldú, *Contes russos* de J. Gols), les narracions de Lola Anglada... Com a fet curiós del nivell de lectura es pot veure que alguns grups de lectors adults agafen en préstec obres infantils; es tracta d'agricultors, obrers i persones d'ofici per als quals aquest tipus d'obres devia ser més fàcil i també dels estudiants, que tot i trobar-se inclosos en la secció d'adults, podien ser molt joves (14-16 anys) i, per tant, el seu interès seria el de les novel·les de la secció infantil: novel·les d'aventures bàsicament. La falta d'obres adequades al públic juvenil ja s'apunta com un problema per a mantenir lectors:

"Sin otra gradación, sin una forma intermedia, los jovencitos de catorce a diez y seis han de pasar de los cuentos a las obras de literatura, sin preparación alguna anterior" (Pineda, 1928, p.73)

Els esdeveniments polítics es notaren també en les lectures del públic:¹³

"des de la caiguda del Directori es va operar una espècie de reacció en la generalitat dels lectors: l'estudi i l'ús del català despertà el major entusiasme (...) Totes les obres que tracten de la nostra ben amada terra catalana, no paren d'ésser llegides i demanades (...) Es comprèn que entre els canetencs domina en grau extraordinari (com és lògic i natural) l'ideal catalanista, i aquest fet ens dóna l'explicació també de l'augment que hem notat en la lectura de les obres de literatura catalana, en particular d'autors remarcables que figuren en el camp catalanista, com per exemple: Oller, Roig i Raventós, Víctor Català, Guimerà, Iglesias, Sagarra, Rusiñol, etc." (Canet, 1930, p.85)

13. Un exemple de l'interès pels temes socials és el fet que l'any 1932 a la BP de Manresa *El capital* fos l'obra més prestada de la secció de Ciències Socials seguida de *URSS. La república dels treballadors* (Manresa, 1932, p. 232).

"Aquest any, molt més encara que el passat... ha estat notòria l'afició al català, a la cultura catalana, a les qüestions de nacionalisme, catalanisme polític, història i geografia de Catalunya" (Canet, 1934, p.85)

"La secció de Dret i Ciències Socials, la qual conté temes de força actualitat, cada dia desperta més l'interés del públic... Una de les qüestions que més afecten avui dia la vida social és sens dubte el conflicte del treball. A la Biblioteca ha repercutit amb la demanadissa d'obres d'aqueixa índole" (Valls, 1932, p.9)

"Encara que s'estén també a les altres llengües més corrents, francès i anglès, el català, d'ençà del reconeixement de les llibertats de Catalunya, i l'esperanto... són les que han donat més moviment a la secció [de llengua]" (Vendrell, 1932, p.150)

El mateix director de les Biblioteques Populars, Jordi Rubió, observa aquesta relació entre les demandes ideològiques dels lectors i els fons de les biblioteques en la presentació de l'anuari de 1931:

"Una ben ràpida adaptació dels fons de llibres de les nostres biblioteques a les exigències de la nova ideologia que s'obria camí triomfadorament hauria influït de segur a favor de l'augment de lectors. Però això ha calgut fer-ho amb tacte i amb ple sentit de la responsabilitat. Les biblioteques no han de tancar les seves portes a cap ideologia, però no han de confondre la seva missió amb la dels centres de propaganda política".

4. Tipologia d'usuaris: ocupacions

"Quina classe de públic concorre a la Biblioteca? Totes les que integren la població. La seva principal característica és la de popularitat, com correspon a l'adjectiu del seu nom." (Vendrell, 1931, p.122)

Tot i que la biblioteca fos oberta a tota mena de públic, a les estadístiques es pot veure que hi ha un nombre molt superior d'homes, sobretot en la lectura a sala: és a dir, en els lectors que usen els llibres a la biblioteca, ja sigui per llegir o per consultar. Quant a les dones, la quantitat és molt més reduïda respecte a la sala que respecte al préstec: les dones no tenen temps o no està ben vist que passin estona a la biblioteca; si els atreu llegir ho fan a través del préstec i llegeixen a casa seva. A la biblioteca només hi van a buscar llibres i a consultar aquell material que no poden endur-se en préstec: revistes de modes, enciclopèdies...

“Que les dones sempre han vingut poc a la biblioteca o, més ben dit, a llegir-hi és un fet observat d'ençà que funciona” (Olot, 1931, p.65)

“la majoria de dones que freqüenten la sala de lectura no es dediquen a obres literàries, més aviat llegiran revistes, fullejaran figurins o consultaran alguna enciclopèdia” (Valls, 1932, p.8)

“De dones, a no ésser les estudiants, no en tenim: una, dues, tres, màxim” (Barcelona, Pere Vila, 1935, p. 259)

Els infants són un públic molt abundant i en augment any rera any. Els nens superen les nenes, suposem que per les mateixes raons que existeix aquesta diferència de sexe i d'ús de biblioteca amb el públic adult.

Els esdeveniments polítics que, com hem vist, alteraven les preferències de lectura, alteren també els hàbits d'ús de la biblioteca fins al punt que l'any 1930 s'experimenta un retrocés de públic respecte a l'any anterior i es comenta així en la presentació de l'anuari corresponent:

“Les nostres biblioteques, en íntim contacte amb el poble, fa un any que senten en llur vida els efectes de la tensió política, plena d'esperances, a la qual està sotmés l'esperit de la nostra terra. El club i la plaça, atreuen ara els homes amb més vigoria que la silenciosa sala de la biblioteca, i la lectura de la fulla clandestina i el manifest polític, interessa de vegades més que no pas la del llibre.

Aquesta és la causa que la gràfica que marca el total de llibres llegits (...) marqui una baixa d'alguns milers de volums. És la primera vegada que això ocorre en les nostres estadístiques de conjunt. No ens en sabríem plànyer massa, si aquesta mobilització general de Catalunya dóna els fruits que pressentim.”

Només amb anterioritat s'havia detectat una disminució de lectors a la sala, no apreciable en xifres sinó només en els comentaris d'algunes bibliotecàries, a partir del juliol de 1924, data en què el Consejo permanente de la Mancomunidad havia donat ordre de suprimir els diaris polítics, tant les subscripcions com els que es rebien gratuïtament.

Les ocupacions dels lectors són variades i responen a la composició de la ciutat o poble en què es troba la biblioteca. Fins a l'any 1935, no es va iniciar l'estadística de lectors segons professions encara que algunes bibliotecàries ho van assajar l'any 1934 i, per tant, va ser publicat a l'anuari de l'any següent; el mètode no és estadístic sinó senzillament una enumeració però permet treure'n alguna conclusió. Les dades de 1935, potser més sistematitzades, haurien d'haver aparegut a l'anuari de 1936, que ja no es va publicar.

En general el públic assistent a la biblioteca es composava, pel que fa al sexe masculí, d'obriers i menestrals, estudiants i mestres per sobre d'altres estaments:

"Pel que es refereix al que podríem considerar com els intel·lectuals de la població, es deixen veure ben poc per la biblioteca, alguns mai" (Granollers, 1930, p.136) "l'element obrer és el que més abunda: mecànics, electricistes, agricultors, paletes, empleats, etc. Alguns dels primers no tenen treball continuat: segons ens diuen, se l'han de repartir per torns, i així, quan es troben en vaga forçosa, com que malauradament tenen el temps lliure, n'esmercen bona part a les taules de la biblioteca" (Valls, 1933, p.12).

D'alguns, les bibliotecàries emeten la seva opinió:

"Es ben bé el tipus de comerciant, de vida sedentària darrera el mostrador; ni en la tria de llibres s'encaparra" (Figueres, 1935)

"[dels lectors d'ocupació propietaris] ¿Qué les interesa? Poca cosa o nada que no pueda convenirles para sus propiedades materiales" [dels fabricants] Cinco componen este grupo, no el más intelectual ni el más rico en aspiraciones. Sí, lee, pero lo hace para borrar los números con letras" (Pineda, 1928, p.80).

De les lectures de les memòries veiem que el primer lloc l'ocupa una gran varietat de públic popular (obrers, oficinistes, mestresses de casa, homes i dones d'oficis, agricultors, minyones i, fins i tot, guàrdies civils o militars); en segon lloc, estudiants i alguns titulats, sobretot mestres, i el tercer lloc pertocaria a les ocupacions més benestants (comerciants, propietaris) en una quantitat molt més reduïda. Això ens demostra que la biblioteca feia realment un servei ja que proporcionava llibres als que disposaven de menys poder adquisitiu.

"són els obrers els que la utilitzen més, perquè senten igualment l'afany d'instruir-se i no poden disposar, com els acabalats, d'aquells mitjants econòmics per a esmerçar-los en la compra de llibres" (Valls, 1934, p.9).

Per fer l'estudi de les ocupacions hem buidat en el quadre que trobarem a continuació (pàgina 16) tots els llistats d'ocupacions –corresponents a 10 biblioteques– i els hem ordenat de major a menor seguint les agrupacions que les mateixes bibliotecàries havien fet. Les agrupacions oscil·len entre 7 i 12 i és evident que no estan fetes pas amb els mateixos criteris ja que, per exemple, els treballs domèstics en alguns casos inclouen les mestresses de casa i en d'altres aquestes es troben agrupades dins de l'apartat 'sense professió'. En la classe de funcionaris algunes biblioteques només hi consideren els de carrera militar i forces d'ordre públic; altres funcionaris com els mestres s'agrupen en el de professions liberals.

De la comparació podem veure que entre els tres primers grups, és a dir, els més nombrosos a la biblioteca, la majoria correspon a l'ocupació en treballs domèstics (primer lloc: 7/10) que suposem majoritàriament femenina, així com el públic del ram de l'agulla (modistes, brodadores...).

Els oficis ocupen 3 vegades el segon lloc i 4 el tercer: són juntament amb els treballs domèstics, l'ocupació que més abunda a les biblioteques. Els obrers només són els primers a Sallent, segurament a causa de la composició de la població i als anys d'implantació de la biblioteca. Professions liberals i estudiants serien les ocupacions que seguirien; que només en els casos de Tarragona i Tortosa seran superades per les classes treballadores i femenines.

També es important observar quins són els lectors menys freqüents. En els últims llocs de les diferents biblioteques, s'hi troben industrials (3),

	les Borges	Cervera	Figueres	Sallent	Tarragona
1	Treballs domèstics	Treballs domèstics	Treballs domèstics	Obrers	Professions liberals
2	Agulla	Oficis	Obrers i oficis	Oficis	Estudiants
3	Oficis	Empleats	Estudiants	Treballs domèstics	Oficis
4	Agricultors	Estudiants	Professions liberals	Empleats	Empleats
5	Professions liberals	Professions liberals	Industrials	Funcionaris	Funcionaris
6	Empleats	Obrers	Funcionaris	Agulla	Comerciants
7	Comerciants	Agricultors	Agricultors	Estudiants	Treballs domèstics
8	Obrers	Agulla		Comerciants	Obrers
9	Estudiants	Comerciants		Industrials	Agulla
10	Sense professió	Funcionaris		Professions liberals	Agricultors
11	Industrials	Industrials		Sense professió	Industrials
12	Funcionaris			Agricultors	
	Tortosa	Valls	el Vendrell	Vilafranca	Vic
1	Estudiants	Treballs domèstics	Treballs domèstics	Treballs domèstics	Treballs domèstics
2	Sense professió	Agulla	Agulla	Professions liberals	Estudiants
3	Professions liberals	Oficis	Professions liberals	Oficis	Empleats
4	Empleats	Professions liberals	Sense professió	Empleats	Professions liberals
5	Oficis	Estudiants	Comerciants	Estudiants	Oficis
6	Comerciants	Empleats	Industrials	Agulla	Sense professió
7	Agulla	Obrers	Oficis	Obrers	Comerciants
8	Treballs domèstics	Comerciants	Estudiants	Comerciants	Funcionaris
9	Funcionaris	Agricultors	Obrers	Industrials	Obrers
10	Industrials	Funcionaris	Empleats	Funcionaris	Industrials
11	Obrers	Sense professió	Agricultors	Agricultors	Agulla
12	Agricultors	Industrials	Funcionaris		Agricultors

Taula 1. Ocupacions dels lectors de les Biblioteques Populars.

funcionaris (2) i agricultors (5). De fet, aquest últims només tenen una bona posició a la biblioteca de les Borges on es tracta d'una ocupació molt estesa i d'una biblioteca amb molta tradició, des de l'any 1918.

5. Conclusions

La tasca que les Biblioteques Populars van dur a terme des de la seva creació responia primordialment a l'execució d'un projecte d'obra social amb caràcter divulgatiu i formatiu guiat "per un sentiment de justícia social: el de donar mitjans de coneixement a aquells que per la fatalitat de la seva situació es troben apartats d'una fruïció fàcil dels mateixos."¹⁴

Les observacions i les dades que hem extret dels anuaris al llarg de tretze anys d'activitat de les Biblioteques Populars ens mostren que:

1. Les biblioteques eren un focus cultural important dins de la població, segurament pel seu caràcter de gratuïtat, però molt més per la seva concepció moderna de la lectura i de servei al públic.

2. Les biblioteques eren utilitzades per tot tipus de públic, des de les classes populars, per a les quals era una possibilitat d'accés a la cultura de manera lliure i gratuïta, fins al públic més cultivat, al qual se li proporcionava els instruments per mantenir-se en el treball intel·lectual. El públic predominant, però, era el públic proletari.

3. Les biblioteques vivien al compàs de les necessitats dels lectors i dels fets exteriors com ho demostren els serveis i activitats.

4. Les biblioteques tenien en compte el fet diferencial català amb la incorporació en els seus fons de les obres editades en aquesta llengua, que presenta un nombre considerable malgrat que l'edició en català fos molt més reduïda que l'edició en castellà.

A tots els aspectes citats caldria afegir-hi moltes altres investigacions complementàries que resituarien correctament les conclusions que aquí es recullen. Ens referim a estudis sobre les altres institucions culturals en cadascuna de les poblacions; estudis comparatius de la població per sexe, edat, estudis, ocupacions, etc. que permetrien mesurar la incidència real de la biblioteca; buidat de llibres de registre i catàleg col·lectiu per saber el fons concret de què disposaven els centres; buidats de premsa local... I l'estudi dels emplaçaments i tipus d'edificis; el personal que les dirigia; la formació continua que rebien... també ens aportaria elements que demostrarien que les Biblioteques Populars eren un servei modèlic i modern de notable interès en l'estudi de les institucions dels anys vint i trenta.

14. Vegeu: "Projecte d'acord presentat a l'assemblea..." inclòs a l'*Anuari...* (1922).